

Muxtar KAZIMOĞLU - İMANOV
AMEA Folklor İnstitutunun baş direktoru
Filologiya elmləri doktoru, akademik
E-mail: mukhtarkazimoglu@gmail.com
<https://doi.org/10.59849/2309-7949.2023.1.37>

NOVRUZ BAYRAMININ MİFOLOJİ VƏ SOSIAL-MƏDƏNİ SEMANTİKASI

Açar sözlər: Yaradılış mifi, yalançı qəhrəman, yalançı ritual, inisiasiya, kaos, kosmos, oyun, maska, harmoniya

SUMMARY

Mukhtar KAZIMOĞLU(IMANOV) MYTHOLOGICAL AND SOCIO-CULTURAL SEMANTICS OF NOVRUZ HOLIDAY

In the article the mythological essence of the Novruz holiday is associated, first of all, with the belief of Creation. It is noted that in Novruz some traditions such as to paint eggs, to make “semeni”, to go to fortune-telling, to throw bags to houses, to collect alms, to go to the cemetery and remember the dead relatives, to put various dishes on the table, to consider the elements of water, fire, wind, earth sacred and others symbolize precisely the belief of Creation.

In the article the special attention is paid to the issue of false Tuesday. It is believed that the custom of false Tuesday is inextricably connected with such binary oppositions as true God – false God, true ruler – false ruler, true ceremony – false ceremony, which occupies a wide place in mythological thinking. In these oppositions, the second (“false”) side has the function of deceiving the evil spirits and protecting the second (“true”) side from the evil.

The system of masking and hiding the true essence and protecting oneself from evil in this way is also clearly manifested in the festive performances such as “Godu-Godu” and “Kosa-kosa”. Godu, decorated as a doll in the performance “Godu-Godu”, is a symbol of the Sun, it is a false Sun. Godu, carried door-to-door and finally broken, serves the purpose of giving magical power to the Sun and increasing its light and heat through imitation. The main characters of the play “Kosa-kosa” such as Kechel (Bald), Kosa and Akhta Teke (Goat) are symbols of fertility, but they hide their true essence under the masks of baldness (external ugliness), “kosalig” (sexual weakness) and “akhtalig” (erotic impotence).

In the mythological-ritual system of Novruz holiday the belief of death and resurrection becomes the leading line. According to the mythological imagination creation of cosmos from chaos, resurrection of dead nature ensures the establishment of social harmony.

Keywords: myth of Creation, false hero, false ritual, initiation, chaos, cosmos, game, mask, harmony

РЕЗЮМЕ

МИФОЛОГИЧЕСКАЯ И СОЦИАЛЬНО-КУЛЬТУРНАЯ СЕМАНТИКА ПРАЗДНИКА НОВРУЗ

В статье рассматривается мифологическая сущность праздника Новруз и, в первую очередь, его связь с верой о творении. Надо отметить, что окраска яиц, приготовление сэмэни (солода), гадание на слух, подкидывание мешочка к дверям, собирать подарки, посещать кладбище для поминки родных, накрывать стол разными блюдами, считать воду, огонь, ветер и землю священными элементами и т. п. новрузские традиции символизируют именно веру о творении.

В статье особенно уделяется внимание к вопросу о ложном вторнике. Считается, что традиция ложного вторника неразрывно связана с такими бинарными оппозициями, как истинный Бог – ложный Бог, истинный правитель – ложный правитель, истинный обряд – ложный обряд, занимающие широкое место в мифологической мысли. В данных оппозициях первая («истинная») сторона несет функцию защиты от зла, а вторая («ложная») сторона - обмана злых духов.

Скрывая истинную суть, путем маскировки система защиты от зла также ярко проявляется в таких праздничных представлениях, как «Году-году» и «Коса-коса». В представлении «Году-году» Году, одетый как кукла, является символом Солнца, то есть ложным Солнцем. Прогуливаясь и в конце сломав Году, посредством имитации придает Солнцу магическую силу, увеличивает его свет и теплоту. Главные образы представления «Коса-коса» Кечал (Лысый), Коса и Ахта Теке (Козел), будучи символами плодородия, свою основную суть скрывают под масками облысения (внешнее уродство), “косалыг” (физическая слабость) и “axtalıq” (эротическая импотенция).

Вера в воскресение является ведущей линией в мифо-ритуальной системе праздника Новруз. Создание космоса из хаоса, оживление мертвой природы, согласно мифологическому представлению, обеспечивает установление социальной гармонии.

Ключевые слова: миф о творении, ложный герой, ложный ритуал, инициация, хаос, космос, игра, маска, гармония

Novruz bayramının mifoloji mahiyyəti, hər şeydən qabaq, yaradılış ideyası ilə, köhnə dünyanın əsasında yeni dünyanın yaranması inamı ilə bağlıdır. Belə bir inamla bağlı olduğuna görə Novruz özünün əksər mərasimlərində və simvollarında bu və ya digər dərəcədə məhz yaradılış məzmununu ifadə etməkdədir. Boyanmış yumurta yaradılışı, göyərdilmiş səməni təbiətin yaşllaşmış canlanmasını, süfrəyə müxtəlif yeməklərin qoyulması məhsuldarlığı simvolizə edir. Qulaq falı zamanı eşidilən sözün də yaradılışa xidmət etdiyi, həyatvericilik mahiyyəti daşdığı şəksiz-şübhəsizdir. Çünki mifoloji düşüncəyə görə, sözün də yaratmaq gücü, magik təsiretmə funksiyası vardır. Təsadüfi deyil ki, Bibliyada Tanrı “ışıq yaransın” dedi və dünya yarandı; Quranda Allah “ol” dedi və dünya yarandı inamı var. Belə bir inam folklorlarda alqış və qarğışların meydana gəlməsinə səbəb olub. Qədim insan həm alqışla, həm də qarğışla deyilmiş sözün həyata keçəcəyinə daxilən inanıb. Belə inamın bir göstəricisidir ki, ilaxır çərşənbədə söylənən sözün yaradılış gücünə şəkk-şübhə etmərlər və qarı pusub qulaq falına çıxırlar. Kosanın, Keçəlin, “Qodu” gəzdirənlərin adamlardan pay almasında da bir yaradılış, həyatvericilik məzmunu var. Belə ki, insanlar pay verməklə hamı ruhlara, ilahi qüvvələrə qurban vermiş olurlar və qurban müqabilində yeni ildə dolanışıqlarının, yaşam tərzlərinin yaxşılaşacağına inam bəsləyirlər. Şal salama, qurşaq atma, torba atma kimi adlar daşıyan adətin özündə belə tədqiqatçılar (məsələn, Səfa

Qarayev) oğlan-qız, kişi-qadın münasibətlərinin və həmin münasibətlər arxasında gizlənən həyatı başlanğıcın, doğuluşun işarəsini görürlər (1, 32). Qəbirlərin ziyarət edilməsi, rəhmətə getmiş doğmalara dualar oxunması da dolaylı olaraq yaradılış inamı ilə bağlıdır. Rəhmətə getmiş doğmaları yad etmək mifoloji semantikasına görə ilk əcdadı yad etməkdir. O əcdad ki, yaradılışda, cəmiyyət üçün gərək olan ilk əşyaların meydana gəlməsində həlledici rol oynayıb. O əcdad ki, onun yaşadığı zaman sakral zamandır. Bayramda keçirilən müxtəlif rituallar vasitəsilə insanlar həmin sakral zamanla, həmçinin sakral zamanda yaşamış ilk əcdadla ünsiyyət yaratmış olurlar.

Dünyanın yenidən yaranması ideyasını ifadə edən ən məşhur simvollar, təbii ki, çərşənbələrin adı ilə bağlı su, od, yel və torpaq simvollarıdır. Əvvəla, onu xatırladım ki, çərşənbələrin ardıcılığı tam şərti səciyyə daşıyır. Çərşənbələrdə əsas məsələ dünyanın yaranması üçün vacib olan dörd ünsürün qeyd edilməsidir. Bəli, mifoloji təsəvvürə görə, dünyanın yaranmasında su, od, hava və torpaq kimi ünsürlər iştirak edir. Bu gün insanlar su, od, yel, torpaq çərşənbələrini xüsusi qeyd etməklə dünyanın həmin ünsürlərdən yaranmasına işarə etmiş olurlar. Bunlar öz yerində. Amma unutmamaq olmasın ki, Azərbaycanın, o cümlədən Cənubi Azərbaycanın bir çox bölgələrində çərşənbələr müxtəlif sayda və müxtəlif adda (yalançı çərşənbə, xəbərçi çərşənbə, ölü çərşənbəsi, axır çərşənbə; yalançı çərşənbə, əzəl çərşənbə, müjdəçi çərşənbə, gül çərşənbə, kül çərşənbə, ilaxır çərşənbə; oğru çərşənbə, oğru buğ, oğru üskü, doğru çərşənbə, doğru buğ, doğru üskü, cəmrələr və s.) qeyd olunur. Bu cür müxtəliflikdə təəccüb doğuracaq bir şey yoxdur. Çünki çoxvariantlılıq xalq mədəniyyətinin əsas xüsusiyyətlərindən biridir və Novruz bayramı da xalq mədəniyyətinin tərkib hissəsi olmaqla özündə çoxvariantlılığı əks etdirə bilər və əks etdirir. Bu çoxvariantlılıqda mənim diqqət yetirmək istədiyim məqam yalançı çərşənbə məsələsidir. Aydınlaşdırılmasına ehtiyac olan belə bir sual çıxır ortalığa: Niyə çərşənbələrin əvvəlincisinə bir çox bölgələrimizdə yalançı çərşənbə deyilir? Yalançı çərşənbənin mifoloji semantikasi nədən ibarətdir? Bu suala doğru-düzgün cavab vermək üçün mifoloji düşüncənin bəzi mühüm cəhətlərini nəzərə almaq lazımdır. Nəzərə almaq lazımdır ki, bədxah fəvqəltəbii qüvvələrdən qorunmaq mifoloji düşüncənin mühüm cəhətləri sırasına daxildir. Fransız etnoloqu Levi-Strossun qənaətinə görə, mifoloji düşüncədə şərdən qorunmağın üsullarından biri bədxah fəvqəltəbii qüvvələri aldatmaqdır. Bədxah fəvqəltəbii qüvvələri aldatmaq üçün, tutaq ki, oğlana qız paltarını geyindirirlər, onu öz adı ilə yox, başqa bir adla çağırırlar. Levi-Strossun qeyd etdiyi bu məsələ mifoloji düşüncədən ana xətt kimi keçir və folklorda Tanrı və yalançı Tanrı, hökmdar və yalançı hökmdar, qəhrəman və yalançı qəhrəman və s. kimi sayısız-hesabsız mifoloji paralellər yaranır, bu paralellərin zəminində zaman-zaman xüsusi mərasimlər keçirilir. Və mərasimlərdə yalançı Tanrı həqiqi Tanrını, yalançı hökmdar həqiqi hökmdarı, yalançı qəhrəman həqiqi qəhrəmanı şərdən qorumağın magik vasitəsi kimi özünü göstərir. Məsələn, dünyanın müxtəlif xalqlarında, o cümlədən də bizdə müvəqqəti

hökmdar mərasimləri keçirilib. Həmin mərasimlərdə müvəqqəti hökmdar olaraq təyin edilən şəxs ya həqiqi, ya da məcazi mənada öldürülüb ki, onun ölümü hesabına əsl hökmdarın gücü-qüdrəti artmış olsun. Yeri gəlmişkən xatırladım ki, M.F.Axundzadə “Aldanmış kəvakib” povestində yalançı hökmdar mifoloji motivindən öz üslubuna və maarifçilik dünyagörüşünə uyğun şəkildə istifadə edib. Novruz bayramına gəldikdə isə qeyd etmək lazımdır ki, bu bayramın müxtəlif mərasimlərində də şərdən magik qorunmanın səciyyəvi nümunələri ilə qarşılaşırıq. “Xanbəzəmə” oyunu belə nümunələrdən biridir. Bu oyunda bir neçə günlüyə seçilən yalançı xanın sonda çaya atılması və taxtdan salınması həqiqi xana magik güc-qüvvət vermək mahiyyəti daşıyır.

Dünyanın müxtəlif xalqları yalançı hökmdar mərasimləri kimi yalançı Tanrı mərasimləri də keçiriblər. İngilis etnoloqu D.D.Frezer yalançı Tanrı mərasimlərindən birini İtaliyada qeydə alır: italyanlar Maslenitsa günü Meşələr Tanrısının müqəvvasını düzəldib şəhərin mərkəzi meydanına gətirirlər və orada müqəvvaya od vurub yandırır. Bu mərasimdə başlıca məqsəd bağlara və meşəliklərə magik güc-qüvvət verib, yaşıllığa, bar-bəhərə nail olmaqdır (2, 839-840). Bu cür magik güc-qüvvət vermə funksiyasını “Qodu-qodu” mərasiminə də aid edə bilərik. Həmin mərasimdə bəzədilib qapı-qapı gəzdirilən gəlincik yalançı Günəşdir, Günəş ilahəsinin simvoludur. Mərasimin sonunda gəlinciyin sındırılması həqiqi Günəşi hərəkətə gətirmək, onun çıxmasına nail olmaq üçündür. Yeri gəlmişkən xatırladım ki, Günəş və hökmdarla bağlı bu cür mərasimlərin keçirilməsi təbiətdə və cəmiyyətdə harmoniya yaratmağa xidmət edir. Təbiətdə harmoniya yaratmağın başlıca şərtini qədim insan Günəşə güc-qüvvət verməkdə, cəmiyyətdə harmoniya yaratmağın başlıca şərtini Günəşin təmsilçisi olan hökmdara güc-qüvvət verməkdə görür. Qeyd edir ki, bayramda tonqal qalanmasının mifoloji mənalarından biri də imitasiya vasitəsilə Günəşin işıq və istilik vermə gücünü artırmaqdır. Bəs bütün bu nümunələrin yalançı çərşənbə anlayışı ilə bir mifoloji bağlılığı yoxdurmu? Əlbəttə, var. İş burasındadır ki, həqiqi mərasim və yalançı mərasim anlayışları da mifoloji düşüncə üçün səciyyəvi anlayışlardır. Məsələn, bir-biri ilə son dərəcə mehriban münasibətdə olan iki tayfa bayram günlərində yalançı döyüş ritualı keçirirlər ki, şər qüvvələri aldatmış olsunlar və onların mehriban münasibəti pozulmasın. Və yaxud dünya xalqlarında dini mərasimlərin komik variantını nümayiş etdirmək adəti var. Din xadimlərinin iştirakı ilə keçirilən həmin oyun-parodiyalarda başlıca məqsəd həqiqi mərasimi şərdən qorumaqdır. Bu kimi nümunələrlə müqayisə əsasında aydın görmək olur ki, bizdə yalançı çərşənbələr də həqiqi çərşənbələri, bütövlükdə isə Novruz bayramını bədxah fəvqəltəbii qüvvələrdən qorumaq funksiyası daşıyır.

Novruz mərasimlərində bədxah fəvqəltəbii qüvvələrdən qorunmaq, ilk növbədə, ona görə lazımdır ki, köhnə sıradan çıxsın və yeni onun yerini tuta bilsin. Demək, Novruz bayramının mifoloji-ritual sistemində ölüb-dirilmə inancı əsas yer tutur. Tanınmış türk alimi Mətin Andın araşdırmalarına əsaslanıb deyə bilərik ki, Novruzla bağlı mərasimlərdə, o cümlədən oyun və

tamaşalarda əksini tapan ölüb-dirilmə inancı dörd əsas mərhələni özündə ehtiva edir:

- a) korluq, sıxıntı və üzüntü çəkmək;
- b) dirilik və canlılığa təhlükə yaradacaq nə varsa, onlardan təmizlənmək;
- c) döyüşmə, yarışma və qovuşmalardan keçib güclənmək;
- ç) yeni mərhələyə uğurla keçməyin sevincini, şadlığını yaşamaq (3, 104).

Korluq, sıxıntı və üzüntü çəkmək Kiçik çillə antropomorfik obrazında qabarıq ifadəsini tapır. Xalq təsəvvürünə görə, Böyük çilləyə baxanda Kiçik çillə daha amansızdır. “Küpləri, xaralları boşaldacam”, “Gəlinlərin əlini un çuvalında donduracam”, – deyən Kiçik çillə korluq, sıxıntı və üzüntü çəkməyin əsas səbəbkarı kimi təsəvvür olunur. Təsadüfi deyil ki, xalq arasında Kiçik çilləyə “qışın oğlan çağı” deyilir.

Korluq, sıxıntı və üzüntü çəkmək Kosa-kosa nəğmələrində də öz ifadəsini tapır. Keçəlin dilindən deyilir:

*Yediyim yarma aşı, yarısı sudu,
Geydiyim yeddi qat paltar, təzəsi budu.*

Korluq, sıxıntı və üzüntü çəkmək, ölüb-dirilmənin ilk mərhələsi kimi, Novruzla bağlı xalq deyimlərində də öz əksini tapır. “Mart çıxdı, dərd çıxdı” belə deyimlərdən biridir.

Ölüb-dirilmənin ikinci mərhələsi olan təmizlənmə, yeni dirçəlişə, canlılığa mane olacaqlardan təmizlənmə odla bağlı inam və adətlərdə xüsusən qabarıqdır. Belə adətlərdən biri haqda görkəmli folklorşünas Məmmədhusəyn Təhmasib məlumat verir: “Çox qədim keçmişdə yeni anadan olmuş uşağı ocağın, odun başına dolandırmaqla paklar, ancaq bundan sonra ananın qucağına verərdilər... Bu inamın və buna əsaslanan xüsusi mərasimin çox aydın izi bu gün də “Çevir ocağa, al qucağa” kimi atalar sözlərində yaşamaqdadır” (4, 108-113).

Od vasitəsilə təmizlənilib dirilik qazanmağın ən bariz nümunəsi tonqal üstündən atlanıb, “Ağırlığım-uğurluğum, tökül bu odun üstünə” deməkdir.

Novruz günlərində təmizlənilib dirçəlişə qovuşmağın oddan sonrakı ikinci başlıca vasitəsi, heç şübhəsiz, sudur. “Azərbaycan mifoloji düşüncəsində su çox hallarda odla əlaqəli təqdim edilir” (5, 70). Od kimi suyun da üstündən atlanıb, “Ağırlığım-uğurluğum, tökül bu suyun üstünə”, – deyirlər. Amma su ilə bağlı mərasimlər bununla bitmir. İləxır çərşənbəsində qablardakı köhnə su boşaldılır, qablara yeni su doldurulur. Çaydan-çəşmədən gətirilmiş iləxır suyu, yəni yaradılışda əsas ünsürlərdən biri kimi iştirak edən su həyət-bacaya, ev-eşiyə səpilir ki, bərəkətə, dirçəlişə səbəb olsun.

Ölüb-dirilmə mifoloji xəttinin üçüncü mərhələsinə nəzər salmaq. Qeyd etdik ki, üçüncü mərhələ yarışma, döyüşmə və qovuşmalardan keçib güclənmək mərhələsidir. Bu mərhələni Novruz günlərində oynanılan müxtəlif oyunların təmsalında daha aydın şəkildə müşahidə etmək olar. Diqqət yetirsək, görürük ki, həmin oyunların bir çoxunda ölümlər aparıcı obrazlar sırasındadır. Azərbaycan türklərinin qismən çox olduğu Qars bölgəsindən qeydə alınmış

“Xortdan bəzəmə” oyunu, Kəlbəcərdən qeydə alınmış “Kaftar” oyunu buna misal ola bilər. Hər iki oyunda yerə uzadılmış ölü məzəli hərəkətlərin mərkəzində dayanır. Oyun ölünün dirilib ayağa qalxması və oyunçulara qoşulması ilə başa çatır. Görmək çətin deyil ki, xatırladığımız oyunlarda ölüb-dirilmə motivi ana xəttə çevrilir.

Məlumdur ki, dünya mifologiyasında ölümlə bağlı məşhur motivlərdən biri əjdahanın (yaxud divin, alıcı quşun) gözəl qızı qaçırması və baş qəhrəmanın həmin qızı xilas etməsi ilə bağlı motivdir. Bu motivdə istər əjdaha, istərsə də div və alıcı quş ölümün rəmzidir. Baş qəhrəman gözəl qızı xilas etməklə onu ölümün əlindən almış olur. Qeyd etdiyimiz bu mifoloji motivə transformasiyaya uğramış şəkildə Novruz günləri oynanılan bir çox oyunlarda da rast gəlirik. Məsələn, “Ana, məni Qurda vermə” belə oyunlardan biridir. Oyunda balalarını ölümdən xilas etmək istəyən Ana, Qurdla üz-üzədir. Onlar arasında döyüş gedir. Bu döyüşdə Ananın öz balalarını Qurdun əlindən alması “Xortdan bəzəmə” və “Kaftar” oyunlarında ölünün dirilməsi ilə eyni mifoloji mahiyyət daşıyır. Mifoloji mahiyyət ondan ibarətdir ki, ölünün dirilməsi və quzuların Qurd əlindən alınması ilə insanlar özlərində yeni güc-qüvvət tapacaqlarına inanırlar.

Qeyd etdik ki, ölüb-dirilmə mifoloji xəttinin dördüncü mərhələsi köhnənin ölməsinin, yeninin dirilməsinin sevincini, şadlığını yaşamaqdır. Bu mərhələdə aparıcı mifoloji amil gülüşün bir kult kimi qəbul edilməsidir. Bəli, mifoloji düşüncədə Günəşin rəmzi olan gülüş doğuluş və həyatvericilik mənbəyidir. Təsadüfi deyil ki, nağıllarda pəri qızların gülüşündən gül-çiçək yaranır. Torpağa ana bətni kimi baxan qədim insan belə düşünür ki, torpağı məhsuldar etməyin yollarından biri “Kosa-Kosa” tipli məzəli oyunları açıq meydanlarla yanaşı, əkin yerlərində, tarlalarda oynamaqdır. Mifoloji təsəvvürə görə, bu cür məzəli oyunlar, həmin oyunlarda ifadəsini tapan gülüş kultu torpağın canlanmasına, bol məhsul verməsinə öz magik təsirini göstərir. Gülüşün magik mahiyyəti “Kosa-kosa” tamaşasındakı Keçəl, Kosa və Axta Təkə obrazlarının mifoloji semantikasını ilə üzvi vəhdət yaradır. Məlumdur ki, keçəllik zahiri eybəcərliyin, kosalıq və axtalıq cinsəl zəifliyin əlamətidir. Zahiri eybəcərlik maskası taxan Keçəl, cinsəl zəiflik maskası taxan Kosa və Axta Təkə əslində həmin maskalarla xaos təəssüratı yaradır, bədxah ruhlardan qorunmaq üçün maska arxasında özlərinin əsl mahiyyətini gizlətməmiş olurlar. Onların əsl mahiyyəti məhsuldarlığa magik təsir göstərməkdir (6, 82). Təsadüfi deyil ki, Kosa hansı həyətə birinci girsə, o həyətin daha bərəkətli olacağına inam bəslənir; sonsuz adamlara Kosa rolu həvalə edilir ki, övladı olsun. Kosa və Təkə barədə onların məhsuldarlığa təsir göstərməsini əks etdirən eyni sözlər oxunur:

*Təkəm bir oyun eylər,
Quzunu qoyun eylər.*

Bu sözlər eynilə Kosaya da aid edilir:

Kosam bir oyun eylər,

Quzunu qoyun eylər.

Tamaşada Keçəlin də məhsuldarlıqla bağlılığını əks etdirən sözlər var:

Keçəl, keçəl mərəndə,

Arpa, buğda sərəndə.

Bir arpanı beş eylər,

Yeddi qazan aş eylər.

Bizim folklorşünaslıqda geniş yayılmış belə bir fikir var ki, Kosa qışın, Keçi (Təkə) yazın rəmzidir. Bu fikir səhv deyil, amma natamamdır. Məsələ burasındadır ki, Kosa həm qışın, həm də yazın ifadəçisidir. Çünki yaz məhz ölməkdə olan qışdan doğulur. Buna inanmaq üçün “Kosa-kosa” tamaşasından belə bir nümunəyə diqqət yetirmək lazım gəlir:

Kosama əl vurmayın,

Kosam ikicanlıdır,

Qolları mərcanlıdır.

Əmiri börk başında,

Qələm oynar qaşında,

Yüz əlli beş yaşında

Lap, lap cavandı Kosam.

Bu nümunədə yüz əlli beş yaşlı Kosanın ikicanlı, yəni hamilə olması eyni obrazda qocalıqla cavanlığın, həyatla ölümün, qışla yazın bir yerdə əksini tapması deməkdir. Eyni bir obrazda (Kosada) ölüm və həyat həm qarşı-qarşıyadır, həm qarşılıqlı əlaqədə. Hamiləlik və cavanlıq (həyat) yüz əlli beş yaşlı qocalığa (ölümə) qarşı olsa da, onlar ayrılmazdır, çünki eyni bətdədirlər.

Əks qütblərin – ölümlə həyatın, qışla yazın həm qarşı-qarşıya, həm də qarşılıqlı əlaqədə olması bayram gülüşünün birtərəfli olmamasından və çoxmənalı mahiyyət daşımasından xəbər verir. Məhz bayram gülüşü vasitəsilə Yuxarı ilə Aşağı, hökmdarla rəiyyət arasında sədlər, sərhədlər sözün müsbət mənasında pozulur, qoruq-qaytaq aradan götürülür və tərəflər oyundaşa, eyni oyun daxilində tərəf-müqabilə çevrilirlər.

Novruz bayramının ritual-mifoloji mahiyyəti əsasında onun sosial-mədəni mahiyyəti ortaya çıxır. Kəsülülərin bərişdiği, Aşağı və Yuxarı ayrışikliyin aradan qalxdığı bayram vaxtı cəmiyyətdə sosial harmoniya yaranır. Bu harmoniya köhnə ilin yeni illə, qışın yazla əvəzlənməsi, gecə və gündüzün bərabərləşməsi sayəsində təbiətdə yaranmış harmoniya ilə vəhdət yaradır.

ƏDƏBİYYAT

1. Qarayev S. Sosial-psixoloji komplekslərin folklorda proyeksiyası: metaforik düşüncə və simvolik məna. Bakı, Elm, 2022.
2. Фрезер Д.Д. Золотая ветвь. Москва, Изд-во Политической литературы, 1980.
3. And M. Tarihte və bugün şamanizm. Materyaller və araşdırmalar. Ankara, Türk Tarih Kurumu Basımevi, 2000.

4. Təhmasib M.H. Adət, ənənə, mərasim, bayram // Seçilmiş əsərləri, 2 cildə, 1-ci cild. Bakı, Mütərcim, 2010.
5. Qafarlı R. Mifologiya, 6 cildə, 2-ci cild. Bakı, Elm və təhsil, 2019.
6. Kazımoğlu M. Xalq gülüşünün poetikası. Bakı, Elm, 2006.